Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

1
2024

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo‘jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko‘rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

74-91 xalqaro daraja
ISSN: 2992-8982

Google Scholar

doi

1931
TDIU
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Elektron nashr. 788 sahifa.
E'lon qilishga 2024-yil 7-fevralda ruxsat etildi.

Bosh muharrir:
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:
Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:
Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:
Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston fanlar akademiyasi akademigi
Rae Kvon Chung, Janubiy Korea, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, t.f.d., prof., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, i.f.d., O'zR Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vaziri o'rinbosari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, i.f.d., prof., O'zR Oliy Majlisi qonunchilik palatasi deputati
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, i.f.d., prof., TDIU YoMMMIB birinchi prorektori
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, i.f.d., prof., TDIU Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, i.f.d., prof., "O'IRIAM" ilmiy tadqiqot markazi direktori – prorektor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, i.f.d., TMI professori
Samadov Asqarjon Nishonovich, i.f.n., TDIU professori
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, t.f.d., Rossiya xalqlar do'stligi universiteti professori
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, i.f.d., prof., Xalqaro "Nordik" universiteti rektori
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, f.f.d., TDIU professori
Axmedov Ikrom Akramovich, i.f.d. TDIU professori
Po'latov Baxtiyor Alimovich, t.f.d., profesor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, i.f.d., TDIU professori
Isakov Janabay Yakubbayevich, i.f.d., TDIU professori
Musyeva Shoira Azimovna, SamDu IS instituti professori
Axmedov Javohir Jamolovich, i.f.f.d., "El-yurt umidi" jamg'armasi ijrochi direktori o'rinbosari
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, t.f.f.d., TAQU katta o'qituvchisi
Xalikov Suyun Ravshanovich, i. f. n., TDAU dotsenti
Kamilova Iroda Xusniddinovna, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, i.f.f.d., TDIU dotsenti
Rustamov Ilhomiddin, f.f.n., Farg'ona davlat universiteti dotsenti
Fayziyev Oybek Raximovich, i.f.f.d. (PhD), Alfraganus universiteti dotsenti
Sevil Piriyeva Karaman, PhD, Turkiya Anqara universiteti doktaranti
Mirzaliyev Sanjar Maxamatjon o'g'li, TDIU mustaqil tadqiqotchisi
Utayev Uktam Choriyevich, O'zR Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farxod, O'zR Bosh prokuraturasi iqtisodiy jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti bo'limi boshlig'i
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, TDIU katta o'qituvchisi

Ekspertlar kengashi:
Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, i.f.d, TDIU dotsenti
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, i.f.f.d, TDIU dotsenti
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, i.f.d., TMI dotsenti
Babayeva Zuhra Yuldashevna, TDIU mustaqil tadqiqotchisi

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ
Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

MUNDARIJA

Milliy iqtisodiyotni rivojlantirishda investitsiyalarning roli va ahamiyati 10
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Zaynutdinova Umida Djalolovna

Yashil iqtisodiyotga o'tishda konseptual, ilmiy, innovatsion yondashuvning zarurati 16
Gulnora Abdurahmonova

O'zbekistonda "yashil" iqtisodiyotga o'tish muammolari va uni bartaraf etish yo'llari 22
S. R. Topildiyev

Milliy strategik maqsadlar: ekologik va bojxona boshqaruvi mexanizmlarining maqbul kombinatsiyasi 28
Muratova Shohista Nimatullayevna

Green Economy in Tourism in Uzbekistan 32
Alieva Makhbuba Toychievna

Инновационные подходы в сельском туризме: "Зеленые маршруты" 36
Голышева Елена Вячеславовна

Mamlakatimizda "yashil" iqtisodiyotni rivojlantirish strategiyasining ustuvor yo'nalishlari 42
Vaxabov Abduraxim Vasikovich, Nazarov Nazirjon Narzilloyevich

To'qimachilik sanoati korxonalarini barqaror rivojlantirish omillari 47
A.Yu. Mardanov

Turizmni qayta jonlantirish strategiyasini ishlab chiqishda turizmni rejalashtirishning istiqbollari 52
A'zamov Saidakbarxon Avazxon o'g'li

O'zbekistonda qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanishi asosida
barqaror rivojlanishga erishish 57
Abdullayev Elyorbek Odiljon o'g'li

Barcha tadbirkorlik subyektlariga teng raqobat sharoitini yaratishda soliq imtiyozlarining o'rni 62
Akbarov Akmalxon Akrom o'g'li

Turistik hududlarning barqaror rivojlanishini baholash metodologiyasida
integral baholash ko'rsatkichlarini aniqlashning nazariy jihatlari 66
Asraqulov Abduraxmon Sultonovich

Iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda "yashil" iqtisodiyot va uning ayrim masalalari 70
Axunova Shoxistaxon Nomonjanovna, Sultonova Gulbaxor Shoxnazimovna

Davlatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda qishloq xo'jaligi faoliyatining
nazariy tamoyillari va o'ziga xos xususiyatlari 74
Bekmirzayev Mirzoxid Adashaliyevich

Mintaqa iqtisodiyotida agrar soha samaradorligini oshirishning ahamiyati 78
Butanova Dilnoza Rustamovna

Global krizislar va ularning turizm iqtisodiyotiga ta'siri 83
Hallakova Barnoxon bahodirjonovna

Agroturizm faoliyati rivojlanishining xorijiy tajribalari va ularda faoliyatni rivojlantirish
modellarining qo'llanilishi 95
Husanboyev Sadafbek Yorqinjon o'g'li

Yashil iqtisodiyotni kreditlashda banklarning o'rni 101
Ibragimova Sevara Muxamedjan qizi

Qurilish materiallari sanoati korxonalari samaradorligini baholash masalalari 104
Isayev Jakhongir Muzaffarovich

Iqtisodiyotni islomiy moliya tamoyillari asosida moliyalashtirish amaliyotini joriy etish istiqbollari 110
Kasimov Baxtiyor Usmanovich

Oziq-ovqat sanoatida tadbirkorlik faoliyatini tashkil etishning iqtisodiy mexanizmi 113
Mahamatova Maftuna

Turizm xizmatlar bozorida raqobatbardoshlik ko'rsatkichlarini takomillashtirish imkoniyatlari 119
Nurfayziyeva Mohinur Zayniddinovna

Islom moliyalashtirish xizmatlari asosida kichik va o'rta biznesni moliyalashtirish usullari 124
Said Po'latov Maxamedovich

Using Innovative Technologies in Hotels as a Factor of Sustainable Development of Tourism Industry 128
Sayfutdinov Shuxratjon Sultonovich, Egamberdiyev Sirojiddin Sattor o'g'li

Dorivor o'simliklar yetishtirishning dunyo mamlakatlari iqtisodiyotidagi o'rni va xalqaro bozor savdosida prognozlar 135
To'xtabayev Jamshid Sharofiddinovich, Maftuna Ermatova Arslonbek qizi

O'zbekistonga turistlar tashrifini ko'paytirishda raqamli texnologiyalarning o'rni 142
Toshmurod Kulmanov

Agrobiznesni moliyaviy quvvatlash va rivojlanish istiqbollari 147
Tursunova Dilnavo Islomovna

Oziq-ovqat bozorini qandolat mahsulotlari bilan to'ldirishda marketing strategiyalaridan foydalanishni takomillashtirish 150
Azlarova Munira Muxammad-Amin qizi

Yoshlar turizmini rivojlantirish holati va uni takomillashtirish yo'llari 159
Allayor Norboyev Ismoilovich

Biologik aktivlarni baholashning uslubiy jihatlarini takomillashtirish 162
Boltayev Abror Sayitmuradovich

Agrosanoat ishlab chiqarishida innovatsion jarayonlarni tadqiq qilishga uslubiy yondashuvlari 168
Dusmatov Begmuhammad Olimjonovich

Suv resurslaridan samarali foydalanishda suv solig'ining ahamiyatini oshirish 174
Ikramov Nuriddin Kamolitdinovich

Xizmat ko'rsatish sohasida innovatsiya va innovatsion faoliyat bilan bog'liq tushunchalarining nazariy masalalari 179
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Temur Olimovich Mamayunusov

Aglomeratsiya iqtisodiyoti – Aglomeratsiya iqtisodiyoti – hududiy rivojlanishni harakatlantiruvchi omili sifatida 185
Raximbayev Akmal Azatboyevich

Korxonalarni boshqarish samaradorligini oshirishda innovatsion yondashuvlardan foydalanish mexanizmlari 190
Saipnazarov Sherbek Shaylavbekovich

Globallashuv sharoitida turizm sohasida innovatsion faoliyatni rivojlantirishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash mexanizmini takomillashtirish 195
Salimov Dilshodbek Davronovich

To'qimachilik sanoat korxonalarida marketing strategiyasi 199
Tillyaxodjayev Azizxon Aloxonovich

Oziq-ovqat sanoati korxonalari raqobatbardoshligini oshirish yo'llari 203
Nilufar Umarova

O'zbekistonda transport xizmatlari ko'rsatilishi tahlili 207
Xasanov Sarvar Ulug'bek o'g'li

Agrar sektorga jalb qilingan investitsiyalarning sohadagi intensiv iqtisodiy o'sishga ta'sirining tahlili 213
Yangiboyev Sirojiddin Jo'ramurodovich

Mustaqil Davlatlar Hamdo'stligiga a'zo davlatlarda auditning xalqaro standartlarini qo'llash xususiyatlari 220
Meliyev Isroil Ismoilovich

Raqamli bank xizmatlarini yanada takomillashtirish: muammolar va yechimlar 227
Melikov Otabek Maxmadiminovich

Innovatsion iqtisodiyotda inson kapitalining tutgan o'rni 232
Abdikarimov Islombek Ibragimovich

Kimyo sanoati korxonalarini boshqarish modellariga oid zamonaviy tajribalar 237
Avulchayeva Feruza Djurakuziyevna

Задачи предмета «русского языке» на современном этапе 243
Адилова Солияхон

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

Tijorat tashkilotlarining investitsiya faoliyati 247
Farhod Mahmudovich Tirkashyev, Asomiddinov Husan Asomiddin o‘g‘li

Korrelyatsion-regression tahlil orqali turizm xizmatlari samaradorligini oshirish mexanizmlari....................252
Gapparov Azim Qayumovich

O‘zbekistonda monetizatsiya darajasi va uni makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarga ta’siri....................258
Isayev Atabek Djurabayevich

Prospects for the Development of Bond Circulation in the Capital Market....................266
Jurabek Sobirov

Ta’lim xizmatlari bozorida oliy ta’lim muassasalarining rivojlanish holati tahlili....................270
Kuldashev Sherzod Alimardonovich

Iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish va ularning barqaror iqtisodiy o‘sishdagi roli 276
Mamadiyorova Dilorom Ravshon qizi

Surxondaryo viloyatlarning marketing salohiyatini shakllantirish holati tahlili 280
Mamadjanova Tuyg‘unoy Axmadjanovna

Improving Internal Control System 287
Mexmonaliyev Ulug‘bek Erkinjon o‘g‘li

Oliy ta’lim xizmatlarini targ‘ib qilishda OTMlar veb-saytlari samaradorligini oshirish....................291
Musayev Bekjon Shukurillayevich

Korxonaning narx-navo tizimi va narx siyosatini tahlil qilish 298
Musayeva Shoira Azimovna, Usmonova Dilfuza Ilhkomovna

Raqamli iqtisodiyot sharoitida tibbiyot sohasini moliyalashtirish istiqbollari....................302
Muxammadiyev Ramz Zoirjon o‘g‘li

Xizmatlar ko‘rsatish subyektlarida biznes-modellarining raqamli transformatsiyalashuv konsepsiyalari....................306
N. B. Yahyoxonov

Mikromoliyaviy xizmatlar ko‘rsatuvchi kredit tashkilotlarining
samaradorligiga ta’sir etuvchi omillarning ekonometrik tahlili....................311
Nazarova Muslima Nazarovna

Sanoat korxonalarida aylanma mablag‘lardan foydalanishning ilmiy-amaliy jihatlari....................317
Nurmatov Mirzaakbar Mirzaaliyevich

Biznesni yuritishda korxonalararo integratsion jarayonlarni rivojlantirish masalalari....................322
Olimova Nodira Xamrakulovna

O‘zbekistonda turizmni rivojlantirishning moliyaviy mexanizmlari: tahlil va istiqbollar 329
Oppoqxonov Nurmuhammadxon Po‘latxon o‘g‘li

O‘zbekistonda davlat korxonalari transformatsiyasini jadallashtirish yo‘nalishlari....................333
Qahhorov Azizjon Ahror o‘g‘li

Aholining turmush darajasini oshirish sharoitida mehnat bozori transformatsiyasining dinamikasi 338
Rahimboyev Muxtorbek Ikrom o‘g‘li

Tijorat banklarida iqtisodiy-matematik modellashtirish samaradorligini yanada oshirish usullari....................341
Raxmanov Mexridin Sindarovich

Aholi moliyaviy savodxonligiga investitsiya kiritishning ahamiyati....................345
Ruzibayeva Nargiza Xakimovna

Makroiqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda valyuta siyosatini samarali tashkil etish....................350
Samandarov Zuxriddin Raup o‘g‘li

Sharq va G‘arb tamaddunida gender qarashlar....................355
Samandarova Gulxayo Abdukarim qizi

Imkoniyati cheklanganlarga to‘siqsiz turizm xizmatlarini tashkil etish istiqbollari 359
Tilovmurodov Dostonbek Furqat o‘g‘li

To‘qimachilik korxonalarining inqirozga qarshi boshqaruvida
davlat tomonidan tartibga solishning ahamiyati 363
Todjimamatova Mashxura Erkinovna

Mintaqalarning ekologik-iqtisodiy xususiytlari va ularning barqaror rivojlanish bilan bog‘liqligi 367
Toshboyev Muzaffar Muxtorovich

Перспективы развития сферы услуг в Узбекистане 373
Tsoy Marina Petrovna, Li Marina Rudolfovna, Romashkin Roman Anatolyevich

Opportunities for Bicycle Tourism in Zomin, Bulungur and Bakhmal Districts 379
Urozaliev Elyor Shuxrat ogli, Xujamov Bobur bahodir ogli, Saydullayev Abbosjon Murodovich

Pul-kredit siyosati va moliyaviy inqiroz: uslubiyot va saboqlar 384
Xakimov Dilshodjon Rahmonaliyevich

Korxonalarda barqaror rivojlanishni tatbiq etish istiqbollari 391
Xidirova Marg‘uba Rustamovna, Jumayeva Guzal Sherxon qizi

Telekommunikatsiya korxonalari faoliyati samaradorligini oshirishda raqamli texnologiyalardan foydalanish 396
Xusanov Ulugbek Nishanovich

Milliy iqtisodiyotning raqamli transformatsiyasini kengaytirish imkoniyatlari 402
Xuseynova Feruzabonu Mamadaliyevna

O‘zbekiston iqtisodiyotida raqamli texnologiyalardan foydalanish imkoniyatlari 405
Yo‘ldosheva Dilnoza G‘ayrat qizi

Необходимость соблюдения этических норм в профессиональной деятельности бухгалтеров 408
Абдуллаханова Гулбахор Саттаровна

Mintaqalarda kichik innovatsion korxonalarni rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari 412
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Axmadjanov Ilyosbek Ilxomjon o‘g‘li

Tadbirkorlik faoliyatini rivojlanishini nazariy masalalari 416
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich, Abduraxmonov Sherali Sharifjonovich

Пути повышения прозрачности бюджета Республики Узбекистан 420
Адашов Гайрат Рустамович

Mamlakatning investitsiyaviy jozibadorligi va uning lizing munosabatlari rivojlanishi bilan bog‘liqligi 424
Axmediyeva Aliya Toxtarovna

Тенденции и факторы развития пищевой промышленности в Узбекистане 432
Б. А. Хакимов

Роль платежных систем в функционировании электронной коммерции 438
Бабаева Гузаль Яшиновна

“Sirdaryo” va “Sirdaryo-Farm” erkin iqtisodiy zonasidagi xorxonalari erishgan yutuqlari, berilgani imtiyozlar va yaratilgan shart-sharoitlar to‘g‘risida 444
Davlayev G‘olib Ashurovich

Milliy iqtisodiyotga jalb qilingan investitsiyalarning tahlili 447
Djalilov Dostonbek Abduazizovich

Ishlab chiqarish tafovutining Markaziy Bank monetar siyosati qarorlariga ta’siri 452
Duskobilov Umidjon Sharofiddinovich

O‘zbekistonda innovatsion jozibadorlik asosida oliy talim xizmatlarini rivojlantirish 457
Jonuzokov M. K.

Aksiyadorlik jamiyatlarida korporativ boshqaruvni takomillashtirishda xorij tajribasidan foydalanish 461
Ismailov Allayor Rashidovich

Особенности формирования ценовой стратегии на рынке плодоовощной продукции 465
Исроилов Абдурашид Абдурахманович

Iqtisodiyotni globallashuvi sharoitida xo‘jalik yurituvchi subyektlar barqarorligining nazariy metodologiyasini takomillashtirish 471
Kalandarova Nargiza Narimanovna

Проблемы регулирования и защиты инвесторов в развитии электронной коммерции и пути их решения 475
Кенжебаева Гульфуза Рахматиллаевна

Сущность, цели и задачи определение уровня финансовой устойчивости предприятия в современных условиях 478
Киличев А. А.

Sug‘urta tashkilotlari tomonidan taqdim etiladigan hisobotlarni xalqaro standartlarga muvofiq takomillashtirish 485
Kodirkulov Oybek Turdiboyevich

Классификация институциональных факторов, определяющих предпринимательскую активность в Узбекистане 490
Курпаяниди Константин Иванович

Xo'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'laridan foydalanish samaradorligi tahlilini takomillashtirish 497
Mahmudova Go'zal Samadjon qizi

Muqimiy ijodiDA milliy uyg'onish va iqtisodiy, falsafiy qarashlar 502
Muxlisa Muxitdinova

Совершенствование управления портфелем залогов для обеспечения финансовой устойчивости: инсайты и рекомендации для Узбекистана 505
Наимов Шахрух

Определение специфических особенностей и факторов вляющие на процесс внедрения междурнародных требований и стандартов в коммерческих банков Республики Узбекистан 509
Хайдаров Зохир Шаривович , Каражанова Гулноза Толлиевна, Хайдари Фидои Зохир Зода

Inson kapitalida mujassam bo'lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o'rni va roli 514
Mamayunus Qarshibayevich Pardayev, Sevara Abdinazarovna Babanazarova, Mexrangiz Olimovna Mamayunusova

Развитие рыночных отношений и усиление их влияния на рост объёмных и качественных показателей культурного туризма 521
Пулатова Сурайё Юлдашевна

Основные направления цифровой трансформации в банковском секторе 525
Рахимова Гавхар Ойбековна

O'zbekistonda ayollarni tadbirkorlik faoliyatini moliyalashtirishda bank kreditlarining roli 530
Saidova Subhinigor Azizovna

Xizmat ko'rsatish sohasini rivojlantirish asosida kambag'allikni qisqartirishning innovatsion yo'llari 535
Sultonov Shodiyor Abduhalilovich, Nazarov Asqar Anvar o'g'li

Yuridik shaxslar mol-mulkiga soliq solishning o'ziga xos xususiyatlari 541
Umirov Xurshid Islomovich

Korxonalar va tashkilotlarni modernizatsiya qilish jarayonlari 545
Fayziyeva Dilafruz Shuxratovna

"Авеста" – исторический источник экономической мысли в Древней Средней Азии 549
Хакимов Назар Хакимович, Садиков Анвар Каримович

Приоритетные направления развития теории формирования финансовой политики предприятия 555
Хамдамов С. Ф.

Innovatsion rivojlanish sharoitida inson resurslarini strategik boshqarish 562
Xasanova Nafisa Shavkatovna

Mehnat bozorida mehnat resurslaridan samarali foydalanishda yoshlar bandligini takomillashtirish 566
Xuvaydullayeva Iroda Xusniddin qizi

Sanoat korxonalari faoliyati samaradorligi va raqobatbardoshligini baholashga doir uslubiy yondashuvlar 572
Yuldasheva Nilufar Abduvaxidovna

Amir Temur davrida hunarmandchilik siyosatining o'ziga xos iqtisodiy xususiyatlari 578
Zikrillayev Jaxongir Sarvar o'g'li, ilmiy rahbar: Nasimov Baxtiyor Vasiyevich

Infratuzilma obyektlari rivojlanishining turizm sohasidagi o'rni 583
Toyirova Amina Baxtisher qizi

Korxonalarda moliyaviy investitsion portfelni jalb qilish va rag'batlantirishning zamonaviy shakl va usullari tahlili 588
Haydarov Humoyun Begmurod o'g'li

Kichik biznes korxonalari raqobatbardoshligini tadqiq etishga konseptual yondashuvlar 592
K. Q. Tajibayev

Бухгалтерский учет дебиторской и кредиторской задолженности в современной экономике 599
Камолова Феруза Кахрамоновна

MUNDARIJA СОДЕРЖАНИЕ CONTENTS

O‘zbekistonda mehmonxona sohasidagi mahalliy boshqaruv tizimini takomillashtirish yo‘llari 603
Mirzayeva Lola Shavkatovna

Turizmni rivojlantirishda "yashi" marketingni o‘rni 607
Normurodova Zebo Eshmaxmatovna

Inson kapitalini boshqarishning xorij tajribasi 612
Ruzmetova Gulira’no Atabekovna

Agrasanoat majmuasida oziq-ovqat mahsulotlarini yetishirish va qayta ishlashda klasterlarini rivojlantirishning xalqaro tajribalari 620
Salixov Sherzod Abduxakimovich

Mamlakatimizda mehnat bozorida ayollarning iqtisodiy faolligini oshirish 625
Xusanova Gulsum Baxtiyorovna

Budjetdan tashqari mablag‘lar hisobi va nazoratini takomillashtirish 628
Ostonokulov Azamat Abdukarimovich, Alimardonov Asrorjon Alimardonovich

Xizmat ko‘rsatish sohasida investitsion jarayonlar rivojlanishining xorij tajribasi 635
Miyassarov Davron Abdurashid o‘g‘li

Xizmat ko‘rsatish va servis sohasida mehnat resurslaridan foydalanish samaradorligini baholash ko‘rsatkichlari 640
Muhammadamin Erdon o‘gli Erdonov

Инновационные направления развития сферы услуг как фактор экономического роста 644
Насиров Дилшод Фархадович

Влияние прямых иностранных инвестиций (пии) на экономику Узбекистана 654
Юлдашев Нодирбек Сайдибурханович

Qulay investitsiya muhiti – xorijiy investitsiyalar oqimini oshirishning asosiy omilidir 659
Hoshimov Jahongir Ravshanbek o‘g‘li

Biznesni loyihaviy moliyalashtirish va uning asosiy yo‘nalishlari 664
Razzakov Jasur Xamraboyevich

Inflation and Unemployment: Evidence from Uzbekistan 670
Mahmudov Nosir, Nabiyeva Nargizaxon Nuriddin qizi

Milliy mahsulotlarni jahon bozoriga olib chiqishda marketing strategiyalaridan foydalanish 677
Meliqulov Abduhalil Norinovich

O‘zbekistonda kichik sanoat zonalarini tashkil etish va rivojlantirishda xorij tajribalaridan foydalanishning ustuvor yo‘nalishlari 683
Ortiqov Avazbek Bahrom o‘g‘li

Rene Dekart va Blez Paskal ta’limotlarida ratsional g‘oyalar komparativistikasi 689
Ruzmatova Gulnoz Miraxrarovna

Sanoat korxonalarining barqaror rivojlanishining nazariy-uslubiy asoslari 694
Samijonov Musobek G‘ayratjon o‘g‘li

The Importance of the World Trade Organisation (WTO) and Uzbekistan’s Efforts to Join It 699
Urozaliev Elyor, Khoshimova Sevara

Jismoniy tarbiya va sport muassasalarini moliyalashtirishdagi mavjud muammolar 705
Abduqaxorov Ulug‘bek Abdug‘aniyevich

Yangi O‘zbekistonda turizmning drayver sifatida barqaror rivojlanish yo‘nalishlari 709
Tuxliyev Iskandar Suyunovich

Mahalliy soliqlar va yig‘imlarning iqtisodiy mohiyati hamda ularni undirishning xususiyatlari 713
Tuychiyev Kamoliddin

Tijorat banklari raqobatbardoshligini oshirishda xorijiy mamlakatlarning ilg‘or tajribalari va ulardan foydalanish yo‘llari 717
Yadgarov Nodir Ravshanovich

Organik qishloq xo‘jaligiga o‘tish bosqichlarining tashkiliy jihatlari va iqtisodiy asoslari 723
Amirqulov Shuxrat Olimovich

Davlat xaridlari jarayonida e’tiborsiz ijrochilarni imkoniyatini cheklash masalalari 727
G‘ofurov Temur Baxrom o‘g‘li

O‘zbekiston iqtisodiyotida investitsion loyihalarni faol tashkil etish istiqbollari 730
Utkurov Kozimjon Dilmurod o‘g‘li

Iqtisodiy o‘sishni ta’minlashda transport tadbirkorligi faoliyatini rivojlanish imkoniyatlari 733
M. Masharipova, I. Ruzmetova, D. Kuramboyeva

Sug‘urta faoliyatini takomillashtirishda anderrayting xizmatining o‘rni 737
Qarshiyev Daniyar Eshpulatovich

O‘zbekistonda eksportni sug‘urtalash mexanizmlarini yanada kengaytirish yo‘nalishlari 741
Qarshiyev Keldiyor Eshpulatovich

Kambag‘allikni qisqartirishda aholini tadbirkorlikka yo‘naltirish 745
Rajabboyev Muzaffar Erkaboyevich

Yoqilg‘i-energetika korxonalarning moliyaviy barqarorligining ilmiy nazariy asoslari 749
Xusanov Qaxramon Nishonovich

Оценка результатов реформы бухгалтерского учета в Республике 753
Киличева Фарида Бешимовна, Ирмухамедова Муслима Дилшодовна

Эффективность программ соответствия в различных компаниях 757
Ахмедов Бехзод Ахмедович

Элементы системы внутреннего контроля в выбранном финансовом институте 762
Хасанов Кахрамон Ахмаджанович

Authentic Leadership Unleashed: A Comparative Analysis of Leadership Styles 767
Esanova Shohida Utkirovna

Investitsion loyihalarni moliyalashtirishdagi moliyaviy risklarni boshqarishning ilg‘or xorij tajribalari 774
Madiyarov Sanjar Gulyamovich

Paxta-to‘qimachilik klasterlarida xarajatlar hisobining uslubiy masalalari takomillashtirish 781
Toshpo‘latov Azizbek Shermuxamadovich, Umaraliyev Isomidin Ismonjon o‘g‘li

INSON KAPITALIDA MUJASSAM BO‘LGAN FAZILATLAR, ULARNING JAMIYAT RIVOJLANISHIDAGI O‘RNI VA ROLI

Mamayunus Qarshibayevich Pardayev
Iqtisodiyot fanlari doktori,
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti professori

Sevara Abdinazarovna Babanazarova
PhD, Samarqand iqtisodiyot va servis instituti dotsenti vazifasini bajaruvchi

Mexrangiz Olimovna Mamayunusova
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti tayanch doktoranti

Annotatsiya: Maqolada inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli qarab chiqilgan. Shuningdek, yetarli malakaga ega bo‘lish, ma’naviy yetuklik, salomatlik, o‘z ustida uzluksiz ishlash, malakasini oshirib borish kabi fazilatlarga sharh berilgan. Bulardan tashqari yana inson kapitalining shakllanishida ta’lim bilan bog‘liq jarayonlarning turlari va mazmuni, dunyo miqyosida ta’lim darajasini belgilovchi muhim ko‘rsatkichlarning o‘zaro bog‘liqliklari qarab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: inson kapitali, ta’lim, oliy ta’lim, kasbiy ta’lim, ta’lim sifati, ta’lim samaradorligi, malaka, tarbiya, ma’naviy yetuklik, savodxonlik, amaliyot, ta’lim texnologiyalari, qo‘shimcha ta’lim, nazariy bilimlar, tajriba.

Abstract: The article considers the qualities inherent in human capital, their place and role in the development of society. Qualities such as having sufficient qualifications, spiritual maturity, health, constantly working on oneself, and improving one’s skills are also commented on. In addition, the types and content of processes related to education in the formation of human capital, the relationship of important indicators that determine the level of education at the global level were considered.

Key words: human capital, education, higher education, vocational education, quality of education, effectiveness of education, qualifications, upbringing, spiritual maturity, literacy, practice, educational technologies, additional education, theoretical knowledge, experience.

Аннотация: В статье рассматриваются качества, присущие человеческому капиталу, их место и роль в развитии общества. Также комментируются такие качества, как наличие достаточной квалификации, духовная зрелость, здоровье, постоянная работа над собой, повышение своей квалификации. Помимо этого были рассмотрены виды и содержание процессов, связанных с образованием, в формировании человеческого капитала, взаимосвязи важных показателей, определяющих уровень образования на мировом уровне.

Ключевые слова: человеческий капитал, образование, высшее образование, профессиональное образование, качество образования, эффективность образования, квалификация, воспитание, духовная зрелость, грамотность, практика, образовательные технологии, дополнительное образование, теоретические знания, опыт.

KIRISH

Mavzuning dolzarbligi. Inson kapitalini rivojlantirish masalasi dunyo miqyosida hal qilinishi lozim bo‘lgan muhim va dolzarb masalalardan biridir. Shu tufayli “Yangi O‘zbekiston”ni barpo qilish va Uchinchi Renessansni ham shakllantirish uchun ushbu masalaning ahamiyati kattaligidan kelib chiqib, mamlakatimiz rahbari ham ushbu masalaga alohida ahamiyat berib kelmoqda. Jumladan, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yildayoq “2019−2021-yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” farmoni qabul qilingan edi. Ushbu strategiyada qo‘yilgan vazifalar nafaqat 2021-yilgacha, balki uzoq muddatga mo‘ljallangan maqsadlar belgilanib berilgan. Jumladan, “2030-yilga kelib Global inno-

vatsion indeks reytingida O‘zbekistonni dunyoning 50 ta eng ilg‘or mamlakatlari qatoriga kiritishga erishish”[1] ko‘zda tutilgan. Ushbu strategiyaning asosiy maqsadi “mamlakatning xalqaro maydondagi raqobatbardoshliligi darajasini va innovatsion jihatdan taraqqiy etganini belgilovchi asosiy omil sifatida inson kapitalini (ta’kid bizniki – P.M. va B.S) rivojlantirish”dan iboratdir[2]. Inson kapitali bebaho ne’mat. Buning darajasi millatning, shu millat yashayotgan mamlakatning intellektual salohiyatini ham belgilaydigan ko‘rsatkichdir. Shu tufayli ushbu ko‘rsatkichga dunyo miqyosida katta ahamiyat berilmoqda. YUNESKO, Jahon banki kabi xalqaro tashkilotlar ushbu ko‘rsatkichlarni aniqlash va baholash usullari bilan shug‘ullanib kelmoqdalar. Bu bizning mamlakatimiz uchun ham muhim ahamiyatga ega. Ushbu holat mazkur masalaning dolzarbligini belgilaydi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Inson kapitali masalasi bo‘yicha dunyo davlatlari va mamlakatimizda ham turli olimlar shug‘ullanib kelmoqdalar. Bular jumlasiga S.A.Dyatlov, S.Fisher, R.Dornbush, G.Q.Abduraxmanova, U.N.Toshkenbayev, D.J.Rustamov, M.Quronov, Sh.O.Amirqulov, K.Shmalenzi M.Q.Pardayev, S.A.Babanazarova, Z.B.Qo‘ziyev, B.Sh.Usmonov, M.Q.Qodirov, J.D.Eltazarov, F.Joniyev, Sh.G.Akramova, H.N.Ochilova kabilarni[3] kiritish mumkin. Mualliflarning ushbu asarlarida inson kapitalining mohiyati, mazmuni, shakllanish bosqichlari, uni takomillashtirish bo‘yicha tegishli omillar qarab chiqilgan. Ammo inson inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli yetarli darajada ochib berilmagan. Shu tufayli mazkur ishning mavzusi bugungi kunda dolzarb hisoblanadi. Zero, inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar jamiyatning nafaqat iqtisodiy, balki ma’naviy muhitini o‘z ichiga oladi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Inson kapitalida mujassam bo‘lgan fazilatlar, ularning jamiyat rivojlanishidagi o‘rni va roli qarab chiqish jarayonida makon va zamon, miqdor va sifat, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya kabi uslublardan va yondoshuvlardan foydalanilgan. Bunda, asosan, mantiqiy tahlil usullari va munozarali masalalardan ham foydalanilgan.

TAHLIL VA NATIJALAR

Dunyo aholisi sonining ortib borishi bilan birga ularning tovar va xizmatlarga bo‘lgan ehtiyoji ham uzluksiz ortib bormoqda. Ehtiyojlarni qondirish uchun, asosan, tabiiy va undan qayta ishlangan resurslardan foydalaniladi. Hozirgi cheklangan resurslar sharoitida bu dolzarb muammo hisoblanadi. Tabiiy va qayta ishlangan resurslardan ham oqilona foydalanilmaslik bundan ham katta muammolarni keltirib chiqaradi. Tabiiy iqlimning buzilishi, atmosferaning ifloslanishi, qurg‘oqchilik shular shumlasidandir. Bu mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy ahvoliga ham o‘z ta’sirini ko‘rsatadi. Buning oldini olish maqsadida dunyo miqyosida juda ko‘plab tadbirlar olib borilmoqda. Shulardan biri butun aholi tarkibida “Inson kapitali”ni rivojlantirishga qaratilgandir.

Inson kapitali loyihasi jamiyatda ijtimoiy adolat va iqtisodiy o‘sishni ta’minlaydigan insonlarga eng ko‘p va samaraliroq investitsiyalarni jalb qilishga qaratilgan tashabbusdir. Jahon banki inson kapitalini rivojlantirishni global rivojlanish strategiyasining asosi qilib belgilab qo‘yganligi ham bejiz emas. Zamonaviy iqtisodiyotda mamlakatning milliy boyligi tarkibiga kiruvchi inson kapitali yalpi ichki mahsulotni yaratishda muhim rol o‘ynaydi. Inson kapitali – bu shaxs tomonidan to‘plangan, u o‘z kasbiy faoliyatida foydalanadigan sog‘liq, bilim, ko‘nikma va qobiliyatlar zaxirasi. Inson kapitali sifatining oshishi shunga mos ravishda mehnat unumdorligi va inson daromadining oshishiga olib keladi[4].

Inson kapitalining tarkibiga bilim, tajriba va salomatlik xususiyatlar kiradi va bu umri davomida to‘planib, rivojlanib boradi. Natijada mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini ham uzluksiz ta’minlab boradi. Mam-

---

1 https://www.gazeta.uz/oz/2020/08/19/individual-oriented-education/

2 O‘sha joyda.

3 Tashkenbayev U.N. O‘zbekistonda shaxs o‘z salohiyatining necha foizidan foydalana olishi hisoblab chiqildi. // FacebookTwitter-Telegram 21:53 / 18.10.2020 13199., Abduraxmanova G.Q., Rustamov D.J. “Inson kapitalini raqamli iqtisodiyot asosida rivojlantirish yo‘nalishlari”.Monografiya. – Beau Bassin: “GlobeEdit” Publisher, 2020. – 127 b., Muhammadjon QURONOV, Inson kapitali maktabda yaratiladi. // http://marifat.uz/marifat/ruknlar/rasmiy/ 1486.htm., Usmonov B.Sh., Qodirov M.Q., Eltazarov J.D. Inson kapitalining shakllanishida ta’lim va ilm-fanning roli (ilmiy-ommabop risola). –Samarqand: SamDU, 2015. –83 B., Joniyev F. Inson kapitali va milliy qadriyatlar. https://zamin.uz/hayot-tarzi/11291-inson-kapitali-va-milliy-adriyatlar.html., Amirqulov Sh.O. Inson kapitali: shakllanishi va rivojlanishi. Innovatsion texnologiyalar/Innovative technologies. – 2020 yil 2-son. – 87-92 betlar,. Inson kapitali: mohiyati va uni o‘rganishga yondashuvlar. Iqtisod va Moliya / Ekonomika i Finansi № 10, 2011 Jurnal. – 53-57 betlar. Pardayev M.Q., Babanazarova S.A., Ko‘ziyev Z.B., Ochilova H.N. Ta’lim xizmatlari va ularning samaradorligini oshirish masalalari. Monografiya. –T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, – 2020. – 260 bet... Pardayev M.Q., Ochilova H.N., Babanazarova S.A. Ta’lim xizmatlari sifati va samaradorligini oshirishda sinergetik samara va ta’lim texnologiyalarini takomillashtirish imkoniyatlari. // Tadjikiston: ekonomika i upravleniye (Ekonomicheskiye nauki) 2023. ½-son. –131-142 betlar.

4 https://www.kubsu.ru ›

lakatning jadal rivojlanib, raqobatbardoshligini ta'minlashda inson kapitali muhim rol o'ynaydi. Shu tufayli ushbu kategoriyaga katta e'tibor berilishi bejiz emas, albatta.

Qisqa vaqt ichida rivojlangan mamlakatlarning aksariyatida yuqori samaradorlikka erishishda innovatsiya va yuqori texnologiyalarning o'rni beqiyosdir. Bularni kim yaratadi, albatta, shu darajada bilimga ega bo'lgan insonlardir. Shu tufayli barcha iqtisodiyot tarmoqlari bilimlar talab qiladigan ko'p tarmoqlarga aylanib ulgurdi. Bu esa inson kapitaliga ehtiyojni oshirmoqda. To'laqonli inson kapitalini shakllantirish uchun har bir mamlakatda ta'lim, sog'liqni saqlash, ilmiy g'oyalar, ilmiy tadqiqot va ishlanmalarga katta ahamiyat berishlikni talab qilmoqda. Bunday ijtimoiy xizmatlar bizda ham qo'llab quvvatlanmoqda. Ammo insonlardagi mas'uliyat hamon yetarlicha shakllangan deb bo'lmaydi. O'qiyotganlarning aksariyat qismi hozirgi kunda ham bilim olish uchun emas, diplom olish uchun o'qiyotganligi achinarli holdir. Shu tufayli har bir insonni o'zining, oilasining va mos ravishda Vatanining kelajagi ilmli odamlar bilan go'zal va xotirjam bo'lishini yoshligidan tushunib, anglab ulg'ayishi lozim. Shundagina ilmga muhabbat uyg'onsa ajab emas.

Inson kapitalini rivojlantirishning bir qancha amallari va tadbirlari mavjud. Chunki inson kapitali mukammal bo'lishi uchun birinchi galda u sog'lom bo'lishi kerak. Sog'lom bo'lib mas'uliyatsiz bo'lsa, buni o'sha toifaga kiritib bo'lmaydi. U o'z kasbi bo'yicha chuqur bilimga ega va ma'lum amaliy tajribaga ham ega bo'lishi lozim. Bu holat o'z ichiga birinchi galda o'quv jarayonini qamrab oladi. Agar uning ilmiga nisbatan yangi texnika, texnologiya va usullar joriy qilinsa, albatta malakasini oshirib, zamonga moslashib borishi lozim. Har bir xodim o'zining ish faoliyati bilan bog'liq mahoratini ham oshirib borishini ta'minlashi uchun shaxsiy rivojlanish ko'nikmasiga ega bo'lishi kerak. Bunda har bir xodim o'z ustida ishlashi lozim. Bularning hammasi uchun har bir xodim ma'naviy jihatdan ham yetuk bo'lishligini taqozo qiladi.

Inson kapitali bunday keng qamrovli fazilatlar va holatlarni o'zida mujassam etsagina u takomillashgan zamon talabiga javob beradigan bo'ladi. Bunday fazilatlar va jarayonlarning o'zaro bog'liqligi quyidagi rasmda keltirilgan (1-rasm).

1-rasm: Inson kapitalida mujassam bo'ladigan fazilatlar va holatlarning o'zaro bog'liqliklari

Rasmdan ko'rinib turibdiki, inson kapitali mukammal bo'lishi uchun bir qancha fazilatlar va holatlarni o'z ichiga olar ekan. Quyidagi ularning ba'zilariga izoh berishni maqsadga muvofiq, deb topdik.

Birinchi galda inson yetarli darajadagi malakaga ega bo'lishi lozimdir. Buning poydevori dastavval o'quv jarayonida qo'yiladi. Inson o'zini o'quvga yo'naltirish, yangi bilim va ko'nikmalarni olish uchun harakat qilishi lozim. O'quvchilar, yuqorida ta'kidlanganidek, diplom uchun emas, balki ilm olish uchun harakat qilib o'qishliklari lozim.

Insonda ma'naviy yetuklik bo'lmas ekan ko'zlangan marrani egallab bo'lmaydi. Chunki ma'naviy yetuk bo'lmagan odamlarni nafs balosi boshqaradi. Bu esa jamoada turli nizolarni keltirib chiqarish mumkin. Bunday sharoitda, albatta, ma'naviy muhit buziladi. Ma'naviy muhit bo'lmagan joyda xotrjamlik ham, ishda samara ham bo'lmaydi. Eng muhimi bunday joylardan baraka qochadi.

Insonning salomatlik masalasi ham ustuvor masalalardan biri hisoblanadi. Agar inson sog'lom bo'lmas ekan, uning birorta fazilati, malakasi yuzaga chiqmaydi. Mamlakat iqtisodiyotiga ham umuman hissasi qo'shilmaydi. Shu tufayli insonlarning salomatliklariga alohida ahamiyat berishni taqozo qiladi.

Inson o'z ustida ishlashi uchun kitob o'qish, kurslarga yozilish, veb-saytlardan ma'lumotlar olish orqali o'zini rivojlantirishi lozim. Hamisha ham malaka oshirish masalasi tizimli yo'lga qo'yilmasligi mumkin. Ayniqsa hozirgi xususiylashtirilgan, tadbirkorlik faoliyati bilan shug'ullanayotganlar rejali malaka oshirish bilan shug'ullanmaydilar. Bunday sohada faoliyat ko'rsatish uchun asosan o'z ustida o'zi ishlashi, o'rganishi lozim.

Inson talab darajada malakaga ega boʻlishi uchun, bugungi tez oʻzgarishlar zamonida hamisha malakasini oshirib borishga harakat qilishga majbur boʻladi. Hozirgi paytda oldingi bir qancha kasblar oʻz mohiyatini yoʻqotdi. Jumladan, har bir savdo tashkilotida alohida oziq-ovqat mahsulotlari va alohida nooziq ovqat tovarlari boʻyicha tovarshunoslar boʻlar edi. Bugungi kunda ushbu kasblar butunlay barham topdi. Ushbu kasbni egallaganlar bugungi kunda zamonga moslashmasa, ishlashi qiyin. Shu tufayli har bir kasb egasi oʻzining malakasini zamon talabidan kelib chiqib uzluksiz takomillashtirib borishi lozim ekan. Ushbu da'vatga yana bir dalil buxgalter kasbining nomi uzoq yillardan buyon oʻzgargan emas, ammo ularning qiladigan ishlari va ish qurollari ham butunlay oʻzgarib ketdi. Hozir hech kim 40-50 yil oldin qoʻllaniladigan schotdan foydalanmaydi.

Inson talab darajada malakaga ega boʻlishi uchun oʻzining kasbi va faoliyati bilan bogʻliq rivojlanishga ahamiyat berishi lozim. Bunda professional mahorati va koʻnikmalarini oshirish uchun ish bilan bogʻliq kurslarga doimiy ravishda ishtirok etib turish, yangi kasb va shunga mos ish oʻrinlari qidirish, kasbiy rivojlantirish tadbirlaridan foydalanish lozim boʻladi. Shu oʻrinda shaxsiy rivojlanish ham muhim ahamiyat kasb etadi.

Inson kapitalining shakllanishida shaxsiy rivojlanish ham muvaffaqiyatlar kaliti hisoblanadi. Bunda sogʻligini asrash, sport bilan shugʻullanish, odob-axloqqa e'tibor qaratish, psixologik tinchlikni saqlash kabi shaxsiy rivojlanish sohalariga e'tibor berish ham lozim boʻladi. Har bir jarayon inson ruhiyatiga ta'sir qiladi. Shu tufayli undan faqat yaxshi xulosalar chiqarib, kayfiyatni koʻtaradigan koʻnikmani shakllantirishga oʻrganish lozim boʻladi.

Yana bir muhim jihat. Har bir kishi tegishli tadbirlar va tanlovlarni ham tanlay bilishi lozim. Ayrim kerak boʻlmaydigan faqat vaqtni oʻtkazadigan tadbirlarga umuman ishtirok etish shart emas. Agar ushbu tadbirlar ilmiy konferensiyalar, turli ilmiy proyektlar, professional ta'limni rivojlantirishga qaratilgan boʻlsa, bunday tadbirlarga ishtirok etish orqali oʻz bilim va tajribasini oshirib borish, inson kapitalining takomillashib borishida muhim ahamiyatga ega.

Inson kapitalining takomillashuvida oʻz sohasiga mos insonlar bilan bogʻlanish, ular bilan muloqot qilish, ta'limotlar va tajribalar almashish orqali yangi imkoniyatlarni ochish (networking) ham katta ahamiyatga ega. Shu tariqa tajribali kishilardan maslahat olish, ularning tajribalaridan foydalangan holda oʻzini rivojlantirish (mentorlik va konsultatsiyalar) ham inson kapitalining takomillashuvida oʻzining ijobiy ta'siriga ega boʻladi. Ushbu faoliyatlar inson kapitalining takomillashuviga yordam berishi bilan birga, har bir insonning shaxsiy qobiliyatlaring oshib borishiga ham ijobiy ta'sir qiladi. Faqat har bir inson oʻziga befarq boʻlmagan holda har bir hodisa va jarayonlardan tegishli manfaat olishga intiluvchan boʻlishi va ruhiyatni oʻzida shakllantirgan boʻlishi lozim. Insonda hamisha maqsadi biror bir muvaffaqiyatga erishish uchun nima qilish kerak va kimdan nimani oʻrganish kerak degan ruhiyat shakllangan boʻlishi lozim.

Ta'lim inson kapitalini rivojlantirishda katta ahamiyatga ega boʻlib, shu orqali insonlar oʻz bilim va koʻnikmalarini oshirish, yangi ma'lumotlar olish, shaxsiy rivojlanish va kashfiyotlarni qilish orqali oʻzining farovonligini va mamlakat iqtisodiyotini ham rivojlantirishi mumkin. Ushbu jarayonda ham maqsadlari aniq boʻlib, ular eng dolzarb masalalarni hal qilishni birinchi oʻringa qoʻyishga harakat qilishlari lozim. Buning uchun har bir inson oʻzi uchun eng mos va samarali tadbirlarni tanlashni ham bilishi kerak. Ushbu jarayonda ta'limning oʻrni biqiyos.

Ta'limning oʻrnini quyidagi koʻrsatilgan nuqtalarda ta'kidlashingiz mumkin. Bu quyidagi jadvalda keltirilgan (1-jadval).

1-jadval: Inson kapitalining shakllanishida ta'lim bilan bogʻliq jarayonlarning turlari va mazmuni

№	Ta'limning turlari	Ta'lim orqali insonning nimaga erishish mumkinligi
1	Oliy ta'lim	Universitet va oliy ta'lim muassasalari oʻzining mutaxassislik sohalarida insonlarni tayyorlash va rivojlantirishda muhim oʻrin egallaydi. Biroq har bir shaxs oʻzi yoqtirgan sohada malakali boʻlish uchun oliy ta'lim olish muhim. Oʻzi yoqtirmagan soha boʻlsa, ushbu ta'limning ham samarasi boʻlmaydi.
2	Kasbiy ta'lim	Oʻz kasbiy rivojlanish uchun ta'lim olish, kurslarga qoʻshilish va malakalarni oshirish uchun mavjud boʻlgan tajribalarni yaxshilashga ishtiyoq bilan qatnashishi lozim. Bu jarayonning hujjati shu ishlar natijasi boʻyicha sertifikat olishga erishgan boʻlishi kerak. Bu hujjatning qimmati da'vogarning bilimi bilan oʻlchanadigan boʻlishligi lozim
3	Amaliy ta'lim	Ta'limning amaliyoti, insonning oʻrganish jarayonini oʻz ichiga oladi. Bu jarayonni amaliyotga aylantirish, mashgʻulotlarga qatnashish, darslarda amaliy mashgʻulotlar koʻrish, amaliy koʻnikmalar olish kabi amaliyotlarga e'tibor berish lozim. Bunda shunchaki qarab oʻrganish bilan cheklanib qolish emas, balki oʻzi bajarib oʻrganish muhimdir.
4	Ta'lim texnologiyalaridan foydalanish	Yangi ta'lim texnologiyalari, onlayn kurslar, veb-darslar, ta'limning interaktiv va innovatsion texnikalaridan foydalanish orqali oʻz bilim va malakalarini oshirish ham zarur. Chunki hozirgi paytda juda koʻplab masalalar onlayn tarzda amalga oshirilmoqda. Bu bir vaqtning oʻzida ancha texnologiyalarni ham bilishni taqozo qiladi.
5	Qoʻshimcha ta'lim	Har bir kunda yangi narsalarni oʻrganish, axborotlar bazasini oshirish uchun qoʻshimcha ta'limlardan foydalanish ham foydali tadbirlardan hisoblanadi. Qoʻshimcha ta'limni oʻzingiz tashkil qilishingiz va tashkil qilingan bunday ta'limga ishtirok etib olishingiz mumkin.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

6	Tajribali pedagoglardan foydalanish	O‘zingizga ma’qul pedagoglar bilan faqat auditoriyada emas, duch kelgan uchrashuvlarda ham o‘zingizga tegishli savollarni suhbat tariqasida so‘rab, bilib olishingiz mumkin. Ma’naviyatli va tajribali o‘qituvchilar darsini olish, ularning tajribalaridan foydalanish, ular bilan muloqot qilish inson kapitalining rivojlanishiga katta yordam beradi.
7	O‘zini o‘zi rivojlantirish	Jarayonlar tez rivojlanib turgan bugungi kunda hayotimizga kirib kelayotgan innovatsiyalarni o‘ta aniqlik bilan anglash, o‘z kasbiy rivojlanish yo‘li va maqsadlari uchun qat’iy reja asosida o‘rganib borish har bir insonni o‘zini rivojlantirishda katta yordam beradi.

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, inson kapitalining takomillashuvi va rivojlanishida oliy ta’lim, kasbiy ta’lim, harakatlanish va amaliyot, ta’lim texnologiyalari, qo‘shimcha ta’lim, tajribali o‘qituvchilardan foydalanish tegishli o‘ringa ega ekan. Shu tufayli Inson kapitalini rivojlantirishda ta’lim keng tajribaga ega bo‘lgan bir vosita sifatida faol ro‘yxatda turadigan omil bo‘lib xizmat qilishini unutmaslik lozim..

Dunyo bo‘ylab ta’lim darajasi, ko‘proq qanday ta’lim tizimlari va mamlakatlarning ta’lim sohasidagi ishtirokining natijasidir. Bu daraja o‘z ichiga olgan bir nechta ko‘rsatkichlardan iborat bo‘lib, bu ko‘rsatkichlar har bir mamlakatning ta’lim tizimining sifatini, o‘quv jarayonini va samarasini oshirishga qaratilgan investitsiyalarini o‘z ichiga oladi. Rivojlangan davlatlarda asosiy e’tibor ta’limga qaratilgan. Qaysi mamlakatda ta’lim sifatli bo‘lsa, u yerda samaradorlik ham juda yuqori. Bugungi kunda mamlakatimizda ta’lim va tarbiyaning uyg‘unligini ta’minlashga katta e’tibor qaratishni taqozo qiladi. Chunki juda ko‘p oliy ma’lumotli mutaxassislarda, hatto rahbarlarimizning ham ayrimlarida tarbiya yetishmaydi. Yashirishdan hojat yo‘q, ular o‘z kasbidan va lavozimidan foydalanib, birovning haqini yeyishga, mol-dunyoni noqonuniy yo‘llar bilan o‘zlashtirishga harakat qilmoqda va buning uddasidan ham chiqmoqda. Shu tufayli jahonning ko‘pgina mamlakatlarida ta’lim tarbiya emas, balki tarbiya va ta’lim tamoyilida ish ko‘radi. Chunki birinchi galda har bir malakali inson tarbiyalangan bo‘lishligini taqozo qiladi.

Yuqoridagilardan kelib chiqib, dunyo bo‘ylab ta’lim darajasini belgilovchi quyidagi muhim ko‘rsatkichlarga e’tiboringizni qaratamiz. Bular quyidagi rasmda o‘z aksini topgan (2-rasm).

2-rasm: Dunyo miqyosida ta’lim darajasini belgilovchi muhim ko‘rsatkichlarning o‘zaro bog‘liqliklari

Rasmdan ko‘rinib turibdiki, dunyo miqyosida ta’limga nisbatan milliy qoniqishlar va muhit muhim rol o‘ynar ekan. Chunki mamlakatlar o‘rtasidagi ta’lim darajasi ko‘rsatkichlaridan biri milliy qoniqishlar va muhit hisoblanadi. Ushbu tushunchalar har bir mamlakatning o‘zining ta’lim tizimiga qoniqishi bilan birga o‘quv jarayonining mahalliy va global muhitda qanday o‘rin olganligini ham ko‘rsatadi. Demak, ta’limdan har bir davlatning fuqarolari to‘liq qoniqish hosil qilsagina muhit o‘nglanadi va intilish bo‘ladi. Bu intilish o‘z ichiga juda ko‘p jihatlarni qamrab oladi. Tarbiya va ta’lim har bir shaxsning, oilaning, hududning, davlatning kelajagini belgilashiga to‘liq ishonch hosil qiladi. Shu tufayli har qanday o‘quvchi ta’lim olishga ishonch va shijoat bilan intiladi.

Yuqoridagi holat o'quvchining natijalarida namoyon bo'ladi. O'quvchilarning maktablarda olgan bilimlari test natijalarida namoyon bo'ladi. Bu esa o'z navbatida o'quv dasturlaridan foydalanish holati va boshqa o'quvchilar bilan solishtirish orqali ham aniqlanadi. Bularning hammasini jamlab va qiyoslab, o'quv jarayonining samaradorligini baholash mumkin bo'ladi. Ta'limning sifati ham, uning samaradorligi ham pirovard natijada o'quvchilarning bilim darajasi bilan o'lchanadi. Bu yuqorida ko'rganimizdek, o'z ichiga juda ko'p masalalarni qamrab oladi. Bunga erishishda, asosan, o'qituvchining sifatli dars berishi va tajribasiga bog'liq bo'ladi.

Dunyo miqyosida ta'lim darajasini belgilovchi muhim ko'rsatkichlardan biri o'qituvchi sifati va tajribasi bilan bog'liq. O'qituvchi kadrlarining malakasi zamonaviy talablarga javob beradigan bo'lishligi bilan birga tajribasi ham yetarli bo'lishligini taqozo qiladi. Har bir o'qituvchining o'ziga xos o'qitish metodlari bo'lishi kerak. Bu metod o'quvchilarni yodlatishga emas, tafakkur qilishga va bularni uzoq vaqt davomida xotirada saqlashga qaratilgan bo'lishi lozim. Shuningdek, har bir o'qituvchi o'quv jarayonini boshqarishga bo'lgan yuqori darajadagi malakaga ham ega bo'lishi lozim. Bu omillar o'quvchilarining natijalari va o'qish jarayonining samaradorligi uchun juda muhimdir. Bularga erishish uchun maktabda shunday muhit yaratilgan bo'lishi buni amalga oshirishi uchun esa to'liq imkoniyatlarga ham ega bo'lishligini taqozo qiladi.

Ko'rinib turibdiki, ta'limda yuqori samaradorlikka erishishning yana bir yo'nalishi maktabdagi muhiti va imkoniyatlari yetarli bo'lish kerakligini taqozo qiladi. Har bir o'quv muassasasi (oliy, o'rta, o'rta maxsus kabilar) o'quv jarayonining samaradorligini ta'minlash uchun tegishli imkoniyatlar yaratilgan bo'lishi lozim. Imkoniyatlar to'liq bo'lib, tegishli darajadagi pedagog kadrlar bilan ta'minlangan joyda ishchanlik muhiti bilan birga tegishli ma'naviy muhit ham shakllanadi. Bularga erishishda tegishli infratuzilmaning ham mavjudligi muhimdir. Bular o'quvchi va o'qituvchilar uchun qulayliklar, laboratoriya va kutubxona imkoniyatlari, ta'lim texnikasi va boshqa resurslarni o'z ichiga oladi. Albatta, bularni amalga oshirish uchun tegishli miqdorda investitsiyalar va mablag'lar bilan ta'minlangan bo'lishligi ham zarurdir.

Inson kapitalining shakllanishi va takomillashuvida investitsiyalar va mablag'lar ham muhim rol o'ynaydi. Davlat va boshqa tashkilotlar (xususiy sektor, davlat bilan sherikchilik kabilar) tomonidan ta'lim sohasiga qilingan investitsiyalar, o'quv jarayonini rivojlantirish, yaxshi o'qituvchilarni jalb qilish va o'quv resurslarini ta'minlashda alohida ahamiyatga ega. Biroq ta'limga qo'yilgan investitsiyalar, asosan, ta'lim jarayoniga, uning sifatini oshirishga qaratilgan bo'lishi lozim. Bu, albatta, mamlakatimiz taraqqiyotining hozirgi bosqichida ma'lum darajada nazorat qilishni taqozo qiladi. Bu esa, har bir so'm qilingan xarajatlarni hujjatlashtirishni talab qiladi.

Shu tufayli dunyo miqyosida ta'lim darajasini belgilovchi muhim ko'rsatkichlar tarkibiga hujjatlar va ko'rsatkichlar kiritilgan. Ta'lim jarayoni, uning natijadorligi, ularga sarf qilingan xarajatlarning o'quvchilar uchun qanday qulayliklar tug'dirganligi va samarali bo'lishini ko'rsatuvchi tadbirlar ham tegishli hujjatlarda va aniq ko'rsatkichlar ifodalanadi. Chunki ta'lim jarayonning hamma bosqichlarini tashqaridan nazorat qilish qiyin. Shu tufayli bunda asqatadigan, qonuniy kuchga ega bo'lgan narsa – bu hujjatlardir.

Xullas, bunday ko'rsatkichlar asosida qilingan tadqiqotlar va ta'lim tizimlarining tahlili asosida har yili "Dunyo bo'ylab ta'lim darajasi"ni belgilab chiqish ommaviy maqsadga xizmat qiladi. Bu indekslar orqali, mamlakatlar o'rtasida ta'lim sohasidagi ishtirokni solishtirish, yaxshi ta'lim standartlarini ta'minlash va dunyo bo'ylab ta'limning rivojlanishini oshirish uchun faoliyat ko'rsatish va strategiyalar ishlab chiqish mumkin bo'ladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, inson kapitali uni rivojlantirish va takomillashtirish masalasi dunyo miqyosidagi o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan biri hisoblanadi. Ushbu masalalarni tadqiq qilish jarayonida ayrim taklif va tavsiyalar ham shakllantirildi:

Birinchidan, inson kapitalida mujassam bo'ladigan fazilatlar va jarayonlardan yetarli malakaga ega bo'lish, ma'naviy yetuklik, salomatlik, o'z ustida uzluksiz ishlash, malakasini oshirib borish kabi prinsiplardan samarali foydalanishni yo'lga qo'yish va qo'shimcha imkoniyatlarni uzluksiz oshirib borish choralarini ko'rish ham maqsadga muvofiq.

Ikkinchidan, inson kapitalining shakllanishi va rivojlantirishda ta'lim bilan bog'liq jarayonlarning turlari inson kapitalining takomillashuvi, oliy ta'lim, kasbiy ta'lim, harakatlanish va amaliyot, ta'lim texnologiyalari, qo'shimcha ta'lim, tajribali o'qituvchilardan foydalanishni nazorat qilish va ushbu omillardan samarali foydalanishni barcha maktablarda, oliy o'quv yurtlarida yo'lga qo'yish ham maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, dunyo miqyosida qo'llanilib kelinayotgan ta'lim darajasini belgilovchi muhim ko'rsatkichlar tarkibiga kiradigan milliy qoniqishlar va muhit, o'quvchi natijalari, o'qituvchi sifati va tajribasi, maktabdagi muhit va imkoniyatlari, investitsiyalar va mablag'lar, hujjatlar va ko'rsatkichlarni mamlakatimizdagi maktablarning holatiga baho berishda ham qo'llash tavsiya qilinadi.

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

TARAQQIYOT ПРОГРЕСС PROGRESS

Agar ushbu tavsiyalarimiz amaliyotga joriy qilinsa albatta inson kapitalining rivojlanishi hisobiga mamlakatimiz aholisining farovonligi, davlatning iqtisodiy o'sishi ta'minlanadi. Shu bilan birga ta'lim sifati va samaradorligini oshirishga qaratilgan "O'zbekiston-2030" strategiyasida belgilangan vazifalarning bajarilishi uchun tegishli imkoniyatlari yaratiladi.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Abduraxmanova G.Q., Rustamov D.J. "Inson kapitalini raqamli iqtisodiyot asosida rivojlantirish yo'nalishlari". Monografiya. – Beau Bassin: "GlobeEdit" Publisher, 2020. – 127 b.,
2. Amirqulov Sh.O.Inson kapitali: shakllanishi va rivojlanishi. Innovatsion texnologiyalar/Innovative technologies. – 2020 yil 2-son. – 87-92 betlar.
3. Babanazarova Sevara and Sharofiddinov Jakhongir (2022) "Study of Population Statistics (On The Example of Population Statistics of Uzbekistan)", Indonesian Journal of Innovation Studies, 18. doi: 10.21070/ijins.v18i.663.
4. Joniyev F. Inson kapitali va milliy qadriyatlar. https://zamin.uz/hayot-tarzi/11291-inson-kapitali-va-milliy-adriyatlar.html.,
5. Inson kapitali: mohiyati va uni o'rganishga yondashuvlar. Iqtisod va Moliya / Ekonomika i Finansi № 10, 2011 Jurnal. – 53-57 betlar.
6. Quronov Muhammadjon, Inson kapitali maktabda yaratiladi. // http://marifat.uz/marifat/ruknlar/rasmiy/ 1486.htm.,
8. Pardayev M.Q., Babanazarova S.A., Ko'ziyev Z.B., Ochilova H.N. Ta'lim xizmatlari va ularning samaradorligini oshirish masalalari. Monografiya. – T.: Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi, - 2020. – 260 bet.
9. Pardayev M.Q., Ochilova H.N., Babanazarova S.A. Ta'lim xizmatlari sifati va samaradorligini oshirishda sinergetik samara va ta'lim texnologiyalarini takomillashtirish imkoniyatlari. // Tadjikiston: ekonomika i upravleniye (Ekonomicheskiye nauki) 2023. ½-son. – 131-142 betlar.
10. Pardayev Mamayunus, Babanazarova Sevara. Inson kapitali tushunchasi va uning mohiyati nimadan iborat? // https://telegra.ph/Inson-kapitali-tushunchasining-mazmuni-va-uni-ifodalovchi-k%D1%9Ersatkichni-ani%D2%9Blash-j%D1%9Eli-09-21.
11. Tashkenbayev U.N. O'zbekistonda shaxs o'z salohiyatining necha foizidan foydalana olishi hisoblab chiqildi. // https://kun.uz/news/2020/10/18/ ozbekistonda-shaxs-oz-salohiyatining-necha-foizidan-foydalana-olishi-hisoblab-chiqildi.
12. Usmonov B.Sh., Qodirov M.Q., Eltazarov J.D. Inson kapitalining shakllanishida ta'lim va ilm-fanning roli (ilmiy-ommabop risola). –Samarqand: SamDU, 2015. –83 B.
13. https://www.gazeta.uz/oz/2020/08/19/individual-oriented-education/
14. https://www.osp.ru/news/2021/0804/13039814

Jurnal sayti: https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz

Yashil IQTISODIYOT va TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Xondamir Ismoilov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2024. № 1

© Materiallar koʻchirib bosilganda ““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali manba sifatida koʻrsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma’sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.
El.Pochta: sq143235@gmail.com
Bot: @iqtisodiyot_77
Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna boʻlishingiz mumkin. Obuna boʻlgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga toʻlov haqidagi ma’lumotni skrinshot yoki foto shaklida joʻnatishingizni soʻraymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga joʻnatamiz.

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali 03.11.2022-yildan
Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi
Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan
№566955 reyestr raqami tartibi boʻyicha roʻyxatdan oʻtkazilgan.
Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulugʻbek tumani
Kumushkon koʻchasi, 26-uy.

Jurnalning ilmiyligi:

““Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

Oʻzbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2023-yil 1-apreldagi 336/3-sonli qarori bilan roʻyxatdan oʻtkazilgan.